

жұмыстарда лексика – семантикалық өрісі әр түрлі ұғымдарды қамтиды.

Семантикалық өріс – тематикалық қатарды түзейтін сөз бен сөз тіркестерінің жиынтығы, өзінің жиынтығы арқылы белгілі бір саланы қамтитын сөздер мен сөз тіркестері.

Ғ.Хасанов «Семантикалық өріс» деп аталатын мақаласында семантикалық өрісті қарастыра отырып, Ю.Н.Карауловтың еңбектеріне сүйеніп, өріске анықтама беруге тырысады. Ол өріс анықтамасын төмендегідей топтарға бөледі:

1. Лексика – семантикалық жүйенің бірлігі ретінде.

2. Қасиеттері бойынша.

3. Ішкі ұйымдасу принциптері бойынша.

Лексика – семантикалық топтың мүшелері арасындағы парадигматикалық байланысты анық көру үшін ғалымдар компонентті талдау әдісін жиі қолданады. Бұл әдіс бойынша сөз мағыналары бірнеше ұсақ элементтерден – семалардан тұрады деп есептейді. Сема (грек сөзі – белгі) – мағынаның әрі қарай бөлінбейтін заттардың, болмыс құбылыстардың әр түрлі қырлары мен қасиеттерінің тілдегі қарапайым көрінісі.

Тіл білімінде сема терминімен бірге семема, семантикалық көбейткіш, мағыналық компонент сияқты терминдер де қолданылады. О.С.Ахманова сема терминіне екі түрлі мағына береді: 1. парадигмалық қатар мүшелерінің мағыналық жүйесінің ең кіші элементі. 2. Сөз мағынасы, оның заттық мазмұны. Ал семема терминіне 1. Жүйенің варианты. 2. Синтагмалық қатарға түсіп басқа сөздермен байланысатын мағынаның ең кіші элементі.

З.М.Кульпейсова диссертациялық еңбегін француз, неміс және қазақ тілдері материалдары негізінде «тағам» семантикалық өрісін зерттеуге арнаған.

Жұмыста «тағам» семантикалық өрісі құрылымы әртүрлі үш тілде мағыналық – құрылымдық, сөзжасамдық және лингвомәдени аспектілерде қарастырылады.

Өріс теориясын зерттеген ғалымдардың еңбектерімен таныса отырып, айтарымыз өріс белгілі бір мағынамен шектелетін арнайы сөздер мен сөз тіркесінің жиынтығы, яғни әртүрлі семантикалық байланыстар арқылы ортақ ұғымды құрайтын тілдік бірліктер.

Лексика – семантикалық өріс тақырыбы әлі де қызығушылық пен қолдау табатын тақырыптардың бірі, сол себепті де өріс теориясының мәні мен мағынасы тіл біліміндегі зерттеу жұмыстарының нысанына айналатынына сенімдіміз.

1. І. Кенесбаев, Ғ.Мұсабаев. Қазіргі қазақ тілі. Алматы. 1960.

2. Ә. Болғанбаев. Қазақ тілінің лексикологиясы. 1978.

3. О.С.Ахманова. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.

4. Н.И.Букетова. Реликтовая корневая морфема как языковая универсалия. – Алматы: Казахстан, 1994. – 296 с.

5. Ю.Н.Караулов. Общая и русская идеография. – М.: Наука, 1976. – 355 с.

6. А.М. Кузнецов. Проблемы компетентного анализа в лексике. – М., 1980. 60 с.

***

В данной статье рассматривается теория поля в лингвистике.

***

In this article foundation of theory field in linguistic is scrutinized.

Мадина Сатыбалдинова

ИНТОНАЦИЯНЫ ЗЕРТТЕУДЕГІ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН БАҒЫТТАР (ағылшын тіліндегі теориялық материал негізінде)

Интонологиядағы суперсегменттік деңгейдің бірліктері туралы ғылымның қалыптасуы күрделі, әрі ұзақ уақытты қамтыды. Эстетикалық, музыкалық, риторикалық ұғымда интонацияға назар ежелгі заманнан бастау алады. «Интонация» сөзі латын тілінен «intonare» «қатаң, қатты айту». [Тіл білімі сөздігі/Жалпы ред. Э. Сүлейменова. Алматы, 1998, 148-б.]. И.Г. Торсуеваның еңбе-

гінде б.з.б II ғасырда интонацияның тыңдаушыға әсер ету амалы ретінде қарастырылуы туралы мәліметтер бар. Интонацияның теориялық зерттелуі XIX ғасырдан басталады. Г. Суит және Д. Джоунз атты авторлар алғашқы рет интонацияның белгілі бір функция атқаруы жөнінде мәлімет береді. Г. Суит және Д. Джоунзтың айтуы бойынша, интонацияның негізгі

функциясы ойдың тиянақталуы немесе тиянақталмауы (Sweet H., 1892; Jones D., 1909). Орыс тіліндегі интонацияның ғылыми зерттеу негізін В.А. Богородицкий, А.М. Пешковский, Л.В. Щерба атты ғалымдар салған. Сөйлеу тіліндегі интонацияны дұрыс қолдану жайында айтарлықтай пікірлерді М.В. Ломоносовтің еңбегінде «Краткое руководство к риторике» деген еңбегінде кездестіреміз. Сонымен қатар интонацияның сипаттамасын М.В. Ломоносов өзінің «Российская грамматика» деген кітабында береді. Қазақ тіл білімінде интонация жөнінде 1920-1930 жылдары өз пікірлерін білдірген А. Байтұрсынов пен К. Жұбанов болатын. Одан кейін де С. Аманжолов, Н. Сауранбаев, І. Кеңесбаев, Ж. Аралбаев, Ә. Нұрмаханова, З. Базарбаева сынды ғалымдарымыз интонацияның сан қырлығын ашып, ой тұжырымдамаларын танытып отырды.

Қазіргі таңда ғылым салаларының дамуының нәтижесінде сегментті бөлшектермен қатар күрделі просодикалық негізде интонология саласы пайда болды. Интонацияны кейде просодия немесе просодика деп атаймыз. [Бондарко Л.В., Вербицкая Л.А.б Гордина М.В. Основы общей фонетики., 2000, 123-б.]. «Просодика» және «интонация» бір ұғымды білдіргенмен біршама айырмашылықтары байқалады. «Просодика» кенірек ұғымды беріп, буын, сөз, ритмикалық топ, синтагма, сөйленім деңгейінде болса, интонация өз кезегінде синтагма мен сөйленімді қамтиды. Просодика мен интонация хабардың не жөнінде, кім айтқандығы және кімге, қайда арнап айтылғандығы туралы мәлімет береді. Яғни, интонация – сөйленістің қалыптасуымен бірге туындайтын құбылыс. Осы жөнінде Н.Д. Светозарова: «Интонация – наиболее обычное, простейшее и всегда присутствующее средство создание высказывания,» - дейді. [Светозарова Н.Д. Интонационная система русского языка, 1982, 15-б.]. Суперсегментті фонетика, яғни интонация саласын зерттеушілердің қатарында: И.Г. Торсуева, Л.К. Цеплитис, В.А. Артемов, Л.В. Бондарко, Е.А. Брызгунова, Т.М. Николаева, Н.Д. Светозарова болса, қазақ тіл білімінде З. Базарбаева, Ә. Нұрмаханова, Н.Т. Түркбенбаев, Б. Мурзалина, А. Фазылжанова, И. Баймұратова, Ж. Кеншінбаева. Қазіргі қазақ тіл білімінде интонация саласындағы зерттеу жұмыстары әлі болса аз.

Интонация туралы ғылым интонологияның дамуын бірнеше кезеңге бөлуге болады. Бұл зерттеулер бір жағынан тіл білім теориясының дамуымен, екінші жағынан акустикалық құралдардың жетілуімен де байланысты. Алғашында зерттеушілер интонацияның сөйленістердің түрлерін ажыратудағы рөліне көңіл бөлді.

Интонация мен синтаксистің ара-қатынасы жөнінде мәселе 70-80 жж түбегейлі қайта қарастырылды (интонацияның синтаксистік құрылымдардан тәуелсіздігі расталған кезең). (И.Г. Торсуева, Н. Жинкина, Л.В. Величкова еңбектерінен). 80-90 жж интонацияның психолингвистикалық тұрғыда зерттелуі белең алды. (Р. Уэльс, С. Тейлор, 1985; «Интонация және тілдік сана»). Сөйлеушінің берген ақпаратын тындаушы әр фразаның әуендік-интонациялық параметрлерін толық деңгейде қабылдамайды, демек тек мағына ажырату бөлігін ғана қабылдай алады.

Сонымен, сөйленістердің қандай да бір белгілі бөліктері дифференциялық функцияға ие. Сөйтіп, интонацияны зерттеуде формалды-сипаттау әдісін фонологиялық зерттеу әдісі алмастырады. Фонологиялық зерттеу әдісі шеңберінде интонацияның жүйелі түрде қарастырылуы мүмкін болады.

Жоғарыда айтылғандардың барлығын қорытындылай келе, интонацияны зерттеуде келесідей негізгі мәселелерді атап өткен жөн:

- Интонация мен синтаксистің байланысы және интонация компоненттерін анықтау мәселесі;
- Интонация компоненттерінің құрылымдық мәселелері;
- Фонологиялық тұрғыда әр түрлі тілдердегі интонация компоненттерінің қызметіне қатысты салғастырмалы талдау жүргізу.

Аталмыш мәселелерді шешу мақсатында суперсегментті деңгейдің зерттелуі екі бағытты жүргізілді, олар сипаттамалық, фонологиялық. XX ғ. 70 ж. дейін интонация сипаттамалық тұрғыда зерттеліп келді. Бұл әдіс бойынша интонация сөйленістердің лексика-семантикалық құрылымының әуендік «сырт пішіні» құралы ретінде зерттеледі. «Интонация... сөйлемнің лексикалық-синтаксистік мағынасын нақтылап, көңіл-күй ерекшеліктерін жеткізе отырып, сөйлемдерді негізгі мәтінмен байланыстырады» (Артемов В.А., 1974). Сөйленістердің синтаксистік құрылымы интонациялық моделдің пайда болуына негіз болады деген пайымдаулар бар. «Интонация-әуен, негізгі тонның фраза бойымен қозғалысы» (Николаева Т.М., 1962). Сипаттамалы әдістің тиімділігі әуен формаларын анықтау талпыныстарында жатыр, бұл әдіс интонация компоненттерін анықтау мәселесін қозғау етті. Сол уақытта акустикалық ақпараттың дамуы фразаның әуендік контурының талдауына қызу-ғушылықты ұлғайта түсті. XX ғ. ортасы кең таралған инструменталды зерттеулердің кезеңі болды. Зерттеулер сөйленістердің акустикалық

сипаттамасын, оның ішінде негізгі тонның өзгеруі жөнінде мәлімет, интенсивтілік, ұзақтылығы (Л.П. Блохина, Р.К. Потапова, Б.Б. Здорова). Формалды-сипаттамалық әдіс интонацияның графикалық ұғымымен тікелей байланысты. Түрлі интонациялық транскрипциялар түпнұсқаға мүмкіндігінше жақын сөйленістің моделін қалыптастыруды көздейді. «Интонациялық транскрипцияның мақсаты – интонацияны сипаттаудағы теория шеңберінде бірден-бір сөйлеу сегментінің интонациялық суретінің негізгі белгілерін жеткізу» (Светозарова Н.Д., 1982).

Дауыс тонының қозғалысының көрінісін графикалық символда бейнелеу алғашқы тіл білімінің зерттеулерімен қатар жүргізілді. Интонациялық транскрипцияның алғашқы мысалдары әуенді болды. Авторлар дауыс тонының барлық екпінді және екпінсіз буындарының жоғарылау немесе төмендеу ерекшеліктерін көрсете отырып сөйленістердің әуендік модуляциясын ноталық символдар арқылы анықтады. Интонацияны ноталық символдармен көрсету идеясы интонация мен әуеннің өзара туыстығы жөніндегі ойлардан бастау алды. Ағылшын ғалымы Д. Стил ең алғаш рет интонацияны қағаз бетіне салды. (Steele., 1775). 1775 жылы Д. Стилдің «Prosodia Rationalis» атты жұмысы жарық көрді. Еңбегінде Д. Стил тон жоғарылығын, дыбыс ұзақтылығын, буынның екпінділігі мен екпінсіздігін, айтылу дыбысы мен кідірісті көрсету мақсатында ноталық символдарды қолдануды ұсынады. Ағылшын ғалымы өзі оқыған өлең сөздерінің буындарын ноталық символдармен көрсетті, ал ноталық символдар ұзақтықты (ең қысқасынан ең ұзағына дейін), екпіннің 3 дәрежесін, кідіріс және интенсивтіліктің ұлғаю көрсеткіштерін белгілеп отырды. Сөйтіп, Д. Стил алғашқы болып сөйленістердің мазмұны мен эмоционалдылығы теңдей лексикалық толымды сөйленістер бірінен-бірі интонацияның жоғары - әуендік өзгерістеріне қарай ажыратылуы жөнінде дәлел келтірді. Ноталық жазба күйіндегі әуендік транскрипция өзге тілдер зерттеушілері арасында кездеседі, айталық, орыс, неміс, испан. Алғашқы фонетикалық еңбектерде сөйлеу әуен ретінде қарастырылады, ал интонация сөйленістерді айту барысында ноталық символдармен бейнелеуге болатын дауыстың өзгеру ерекшеліктерін ретінде қабылданды. Алайда ноталық транскрипция интонацияның оқыту әдістемесінде не ғылыми-зерттеу талдауында қолданыс тапқан жоқ. Ноталық транскрипцияны қолдануда өзге тілдің интонациясын зерттеушілердің алдында туындаған мәселе арнайы ноталық білімнің қажеттілігі.

Осы мезетте, туған тілдің интонациясын меңгеру арнаулы білімнің қажетінсіз жүзеге асырылатынын атап өткен жөн. Ноталық әуендік транскрипция түрлі сөйленістердің сан қырлы әуен реңктерін жеткізуде теңдесі жоқ әдіс болып табылады, алайда осы әдіс бойынша тілдің интонациясын жүйелі түрде сипаттау мүмкіндігі жоқ десек қателеспейміз. Интонация транскрипцияларының тарихындағы келесі кезең - акустикалық құралдардың пайда болуы мен дамуы және инструменталды зерттеулер жүргізуге арналған фонетикалық зертханалардың құрылуы болып табылады. Электронды-акустикалық зерттеу әдісі әуеннің компоненттерін: тон қозғалысының бағыты мен формасы, өзгеру жылдамдығы, диапазонды есепке ала отырып, дәл талдауын жасауға және жоғарыда атап өткен параметрлердің өзгеруін қисық түрінде көрсетуге мүмкіндік берді. Алайда инструменталды зерттеу әдісі де интонациялық модельдердің ажыратылу мәселесінің шешілуіне ықпалын тигізе алмады. Ноталық жазбалармен салыстырғанда дыбыс сараптаушы құрал дәлірек контур ұсына алды. Әуендік қисық ноталық символдармен берілсе, дыбыс сараптаушы құрал графикті бейнеледі. Зерттеу нысанының моделі болмай түпнұсқаға қарағанда түсінуге жеңіл өзіндік сурет болуға тиісті еді, бұл талаптарға дыбыс сараптаушы құрал жауап бермеді. Интонацияны ноталық символдарда көрсету тәсілі қолданыс аясынан шыққан соң, интонацияны құрылымды-сызбалық түрде беру тәсілі кеңінен таралды. XX ғ. 20 жылы Д. Джоунзтың «An outline of English Phonetics» атты ағылшын тілінің фонетикасы бойынша әдістемесі жарыққа шықты. Ағылшын ғалымы Д. Джоунз еңбегінде интонацияны көрсетуде графикалық бейнелеу әдісін ұсынады. Д. Джоунзтың бұл ұсынысы Д. Стилдің жүйесіне ұқсас болды. Д. Джоунз интонацияны мағыналық маңыздылығы бар сөйлеудегі тондардың жоғары қатынасы деп таниды, демек төменгі тонға бағытталған қозғалыс ойдың аяқталғандығын, жоғары бағытталған тон керісінше ойдың аяқталмағандығын білдіреді. Алайда Д. Джоунз интонацияның графикалық жазбаларында үлкен және кіші нүктелер және жан-жаққа бағытталған белгілер (стрелкалар) жүйесін басшылыққа алады. Аталған белгілер көмегімен Д. Джоунз екпінді және екпінсіз буындарды, фразаның аяқталуында тон қозғалысының бағытын белгілейді. Буындарды Д. Джоунз үлкен және кіші нүктелермен, фразаның аяқталуындағы тон қозғалысының бағытын нүктеден соң сәйкесінше бағытшамен көрсетеді. Интонацияны графикалық бейнелеудің техникасын

жетілдірудегі келесі қадам Х. Пальмер (1922) жүйесі болып табылады. Интонация символдарын түсініп қабылдауда барынша оңтайлы жағдайлар туғызу мақсатында алғаш рет мәтіннің жолдарында көрсетуге ыңғайлы жол үсті нұсқасын ұсынады. Бұл нұсқа бойынша екпін белгілерін / ' /, сонымен қатар тонның бағытының өзгеруін және оның жоғарылау және төмендеу дәрежесін аңғарту үшін түрлі пішін мен көлемдегі стрелкаларды қамтиды. (/↓/ төмендеу /↑/ жоғарылау). Стрелкалар фразаның аяқталуына таман соңғы екпінді сөз алдына қойылатын. Мысалы: He didn't ' go there ↓ yesterday.

Пальмердің жол үсті жүйесі аса қызықты. Бұл жүйе бойынша ғалым әуен қозғалысының сипатын аңғартатын өзіндік белгі-суреттер көмегімен жеткізеді. Мысалы, Cascade – falling tone (төмендеу тоны), Wave – rising tone (жоғарылау тоны) және т.б. Интонацияның осылайша көрсетілуі фонетика ғалымдарының айтулары бойынша дәл емес, суреттер мағыналық топтар немесе фразалардың элементтеріне сай бола алмады. Сол себептен кейбір ғалымдар ноталық символдармен көрсету әдісіне оралды, олар нотада фразадағы тон жоғарылығының өзгеруін жалпы дауыс аясында барынша дәл жеткізуді мақсат етті. Алайда интонацияның нота түрінде бейнеленуі барша қауымға түсінікті болмағандықтан, 1931 жылы Л. Армстронг және И. Уорд атты ағылшын ғалымдарымен ноталық жүйеге салыстырмалы түрде қарағанда біршама анық графикалық жазбаны ұсынды. Ол жол асты интонограммалар еді. Тonoграммадағы интонация жалпы дауыс диапазонына шартты түрде сәйкес келеді, оның төменгі аймағы айтылудың төменгі регистрін, жоғарғысы – жоғарғы регистрді білдіреді. Бұл интонация транскрипциясында нүктелер екпінсіз буынды, сызықшалар – екпінді буында білдіреді, сонымен қатар олар әр түрлі биіктікте орналасқан болатын. Екпінді буындарда әуен бағытының өзгеруі жоғары немесе төмен бағытталған қисық сызықтармен белгіленеді. Л. Армстронг және И. Уорд ұсынған интонацияның модельденуі тек ағылшын тілінің материалдарының көлемінде шектеліп қоймай, орыс, неміс, француз және эстон тілдерінде кең таралды. Жол асты интонограмма транскрипциясы интонологтарға үнемсіз болып танылды. 1958 жылы ағылшын интонологы Р. Кингтон «The Groundwork of English Intonation» атты кітабында біржолата тон қозғалысының бағытын әрі жоғарылық деңгейін көрсететін екпінді қолданды. Мысалы, I ' don't know 'why you don't ' want to ' go there.

Уақыт өте келе, интонация бейнесін сызба-лау тенденциясы пайда болды. Ағылшын интонациясын үйренудегі көмекші құрал авторлары Дж. О' Коннордың және Дж. Арнольдтің еңбектерінің екінші басылымында (1973) интонация топтарын белгілеудегі және графикалық бейнелеуде бірқатар өзгерістер туралы сөз қозғалады. Ал графикалық бейнелеудің схемалық түрі өздігінен дами берді. 50-60 жылдары интонацияны бейнелеуде контурлармен қатар сандармен белгілеу әдісі қатар қолданыла бастады. Мысалы, америкалық интонолог ғалым К. Пайк (1945) 4 негізгі: өте жоғары (1), жоғары (2), орта (3) және төмен (4) регистрлердің шеңберінде фразадағы тонның қозғалысы жүзеге асатын әуенді сандармен көрсетуді ұсынды. К. Пайктың ұсынысы бойынша сандармен белгілеу әдісі бойынша, мысал ретінде:

The boy in the house is eating peanuts rapidly.

0 0 0 0 0
3-2-3 3 2-3 3 2-3 2-3 2-4

(3-2-3,2-3) сандар тіркесі екпінді буындардағы әуен өзгерісінің сипаттамасын береді. К. Пайк деңгейлердің шартты сипаттамасын осылайша атап өтеді: деңгейдің белгілі бір жиілікпен байланысы жоқ және деңгейлер сипаттамасы сөйлеуші дауысының ерекшеліктеріне байланысты ажыратылады. Деңгейлер өз бетінше мағынаны бере алмайды, бұл қызметті контурлар атқарады. К. Пайк контурлардың 2 түрін ажыратады: негізгі, екпінді буында жүзеге асырылатын (британдық фонологтардың еңбектерінде ядрлық тонға сәйкес келеді) және екпін алды, екпін алды буындарда жүзеге асырылады (шкала ұғымына сәйкес келеді). Негізгі және екпін алды контур фраза мен синтагмадағы жалпы контурды құрайды (total contour). Демек, К. Пайктың айтуы бойынша сөйлем бір немесе бірнеше жалпы контурлардан тұруы мүмкін. Жолүсті деңгейлік транскрипцияның үнемдірек нұсқасын ағылшын интонологі Дж. Хальверсон ұсынды (1967):

²You look rather³ tired² this morning, ³father.

Көріп отырғанымыздай, тонның жоғарылығы және екпін орны туралы мәлімет беретін сандар екпінді буындардың алдына орналасқан. XX ғасырдың 70 жылдары С.А. Берлин және А.С. Вейхман атты ғалымдар тонды 4 деңгейге бөлу ағылшын тіліндегі негізгі тонның түрлі өзгерістерін 4 деңгей толық қамти алмайды, осыған орай олар бұл жүйені 3 деңгеймен толықтырды (1974). Мысалы,

She is ⁶going to ⁵come and ⁴see you to ³¹morrow.

Байқағанымыздай, соңғы екпінді буын 2 санмен белгіленген. Интонациялық транскрипция-

ның деңгейлік әдісі испан, француз, неміс тілдерінің материалдарында кеңінен қолданылды. Орыс және қазақ тілдерінің интонация туралы әдебиеттерінде деңгейлік транскрипция қолданыс таппаған. Мүмкін, орыс және қазақ тілдерінің интонациясында тоналды деңгей белгілерінің маңыздылығы аз болуында шығар.

Сонымен, интонацияны сипаттау теориясының дамуымен оны мүмкіндігінше қарапайым етіп графикалық түрде бейнелеу тенденциясы тайға таңба басқандай аңғарылады. Әсіресе, соңғы он жылдықта типтеу, абстрактілеуге деген ерекше ұмтылыс. Оған дәлел ретінде, 1991 жылы өткізілген фонология мәселеріне арналған Швециядағы конгрессте (The XIIIth International Congress of Phonological Sciences, Provence 1991) Дитер Хубер «On the Discourse Function of Intonation» атты баяндамасында әуеннің графикалық репрезентациясында жалпылама-абстрактіленген әдістің қолданылуына қатысты негізді аргументтер келтірді.

1. Jones D. Intonation curves. Leipzig-Berlin, 1909.
2. Halliday M. Intonation and Grammar in British English. Paris, the Hague, 1967.
3. Schubiger M. English Intonation, its forms and function. Tübingen, 1958.
4. Сухарева Е.Е. Дифференциальные признаки завершенности и вопросительности в интонационной системе английского языка. дисс.к.ф.н.-Воронеж, 2003.-178 с.
5. Базарбаева З.М. Қазақ тілінің интонациялық жүйесі. дисс.д.ф.н.-Алматы, 1997.-336 б.
6. Бондарко Л.В., Вербицкая Л.А., Гордина М.В. Основы общей фонетики. Санкт-Петербург, 2000.-160 с.

* * *

В данной статье рассматриваются теоретические проблемы интонации, этапы развития теории интонации в английском языке. В работе анализируются основные источники, касающиеся теории интонации казахского, русского, английского языков.

* * *

This article deals with theoretical issues of Intonation as well as developing stages with the purpose to define English language Intonation theory. Also this article is faced with main theoretical recourses connected with theory of intonation of Kazakh, Russian and English languages.

Р. Г. Сейдахметова, Б. К. Базылова

КОНЦЕПТ И КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ

Языковая системность тесно связана со структурированным способом хранения информации в памяти человека. Выделенные человеком когнитивные признаки фиксируются с помощью языковых средств, вследствие чего языковые категории выступают условием для реализации процессов номинации и коммуникации. При этом вербализованные знания представляют собой лишь часть знаний, хранящихся в памяти, которая включает все ментальные структуры, свойственные данной культуре. Вследствие этого в качестве идентификатора категории выступают не только понятия и значения, но и концепты. Концепт как операционная единица мышления служит способом и результатом категоризирующей деятельности сознания.

Концепты возникают в результате восприятия, воображения, мышления, материализуются языком, хранятся памятью и относятся к элементарным когнитивным единицам, категории состоят из концептов и относятся к системным единицам знания. По мнению Л.К. Жаналиной, концептуализацию и категоризацию объединяет их динамичность, отнесенность к процессам поз-навательной деятельности и нацеленность

на классификацию, однако эти процессы отличаются. При концептуализации образуется класс в широком значении слов познанных объектов, а при категоризации класс концептов. Более того, концептуализация выступает как второй компонент формулы «действительность – когниция», а категоризация – как первый компонент формулы «когниция – когниция». Если при концептуализации концепт порождается путём комбинирования признаков познанного объекта, то при категоризации в узком смысле объект с учётом его признаков подводится под готовый концепт [8, 11].

Важно подчеркнуть, что результатом категоризации как когнитивного процесса является формирование *когнитивных классификационных признаков*, которые выявляются в группах концептов и обнаруживаются в отдельных концептах. Когнитивные классификационные признаки упорядочивают концепты и их группы в единую концептосферу. В пределах концепта когнитивные классификационные признаки упорядочивают в единую структуру многочисленные *дифференциальные когнитивные признаки*, образующие содержание концепта. При этом